

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Діяльність будь-якого виробничого підприємства нерозривно пов'язана та обумовлена наявністю, можливостями до залучення та ефективністю використання економічних ресурсів, серед яких важливе місце посідають технічні ресурси суб'єктів господарювання. Основні засоби складають основу виробничого потенціалу підприємства, вони є невід'ємною частиною майна суб'єкта господарювання.

Успішне функціонування підприємства в умовах переходу до ринкової системи господарювання неможливе без забезпечення ефективного використання основних засобів і виробничих потужностей. Від вирішення цього завдання значною мірою залежить місце підприємства у економічній системі, його фінансовий стан, тактична та стратегічна стійкість. Технічні, ергономічні, якісні параметри продукції, а відтак, і її конкурентоспроможність, залежать від якісного стану техніки й ефективного її використання.

У дослідження ключових аспектів управління та відтворення основних засобів зробили вагомий внесок такі відомі вітчизняні та закордонні вчені-економісти, як: С. Ф. Покропивний, М. Г. Грещак, М. С. Герасимчук, М. Д. Білик, М. А. Болух, В. М. Мельник, В. О. Мец, О. В. Павловська, Г. В. Савицька, Н. М. Бондар та ін. Разом із тим, динамічність сучасних умов функціонування підприємств, загострення конкурентної боротьби вимагають поглиблення існуючих теоретико-методичних положень у сфері забезпечення ефективного використання та відтворення основних засобів підприємства, що актуалізує наукові пошуки у визначеній царині.

Основні засоби – це матеріальні активи з терміном корисного використання більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він більше року), що утримуються підприємством з метою використання у виробничо-господарських процесах, здачі в оренду стороннім особам та організаціям.

Основні засоби складають матеріально-технічну базу виробництва, виступаючи засобами праці та невід'ємним компонентом технологічних процесів. Таким чином, актуальність проблем забезпечення ефективного управління основними засобами підприємства набуває особливого значення. У свою чергу, для потреб забезпечення ефективного управління важливою є класифікація основних засобів, визначення їх структури, обсягу та динаміки.

На обсяг, динаміку та структуру основних засобів впливає сукупність різних чинників, а саме: галузь виробництва (переробна, видобувна тощо); характер та техніко-технологічні особливості виробничого процесу; особливості та методи організації виробництва.

Окремі співвідношення груп основних засобів створюють структуру, ключовими компонентами якої є виробничі та невиробничі основні засоби.

Виробничі основні засоби є базисом та основним компонентом виробничого потенціалу підприємства, задіяні безпосередньо у виробничо-господарських процесах, при цьому не втрачають свою натурально-речову форму. Невиробничі основні засоби не задіяні безпосередньо у процесі виробництва, а використовуються з метою задоволення соціальних, культурних та побутових потреб. Вони включають: житлові будинки соціально-культурного й побутового обслуговування, які перебувають на балансі підприємства тощо.

Основні засоби характеризуються різноманітністю прояву, що визначає та обумовлює важливість їх ролі у процесі забезпечення господарської діяльності підприємства. Відтак, формування ефективної політики управління основними виробничими засобами є передумовою забезпечення конкурентоспроможності, стійкості господарювання та стійкого розвитку підприємства.

В цілому, управління основними засобами на підприємстві можна звести до двох ключових завдань: управління формуванням та управління ефективністю використання основних засобів.

Ефективність використання основних засобів відображає отримані підприємством результати у вигляді ефекту, що співвідноситься з витраченими на досягнення такого ефекту ресурсами, тобто виступає відносним показником доходності або прибутковості. Забезпечення ефективності використання полягає у максимізації одержаних результатів порівняно з мінімальними витратами ресурсів, необхідних для досягнення таких результатів.

Управління ефективністю використання основних засобів передбачає формування належного інформаційно-аналітичного забезпечення, що висуває відповідні вимоги та ставить особливий наголос на необхідності організації раціонального, релевантного та достовірного аналізу основних виробничих засобів.

Пріоритетними завданнями аналізу ефективності використання основних засобів підприємства виступають наступні:

- дослідження складу, структури та динаміки основних засобів, сформованих на підприємстві;
- оцінювання рівня ефективності використання засобів праці за допомогою системи показників;
- визначення показників використання виробничої потужності;
- встановлення ступеню та характеру впливу особливостей використання основних засобів на обсяг господарської діяльності, виробничі витрати та інші фінансово-економічні показники діяльності підприємства.

Досягнення поставлених завдань вимагає раціональної організації процесу оцінювання, що, відповідно, визначає логічну послідовність етапів аналізу ефективності використання основних засобів підприємства.

Основні етапи оцінювання ефективності використання основних засобів можна звести до наступних:

- визначення загального обсягу (вартості) основних засобів, сформованих на підприємстві;
- дослідження тенденцій зміни вартості основних засобів за досліджуваний період діяльності підприємства (горизонтальний аналіз або встановлення динаміки);

- аналіз структури основних засобів в розрізі їх видів (вертикальний аналіз);
- виявлення ключових чинників впливу на формування основних засобів, вимірювання ступеню та характеру їх впливу;
- оцінювання рівня ефективності використання основних засобів;
- узагальнення отриманої в результаті аналітичних процедур інформації, визначення «вузьких місць», розробка заходів щодо їх ліквідації з метою підвищення ефективності використання основних засобів підприємства зокрема та діяльності суб'єкта господарювання в цілому.

Важливим з точки зору аналізу є формування відповідної системи показників. Система показників має відповідати загальному цільовому спрямуванню аналізу та забезпечувати суб'єктів аналізу необхідною, достовірною та повною інформацією.

Виходячи із засад системності та комплексності, доцільним є виділення окремих блоків показників оцінки ефективності використання основних засобів підприємства. Таким чином, дослідження ефективності використання основних засобів пропонуємо здійснювати за чотирима основними блоками, що передбачають визначення:

- характеристик та показників технічного стану основних засобів;
- тенденцій оновлення основних засобів;
- індикаторів ефективності використання основних засобів;
- інтегрального показника, що відображає міру ефективності використання основних засобів.

Реалізація перших двох етапів дослідження надає можливість забезпечити аналіз рівня та динаміки розвитку відтворювальних процесів основних засобів підприємств, а наступних двох – безпосередньо рівня ефективності використання цих активів.

Важливим етапом аналізу ефективності використання основних засобів є дослідження характеристик технічного стану. Для реалізації цього етапу визначаються наступні показники: коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності.

Процес оновлення основних засобів передбачає вивчення характеру їх вибуття та надходження, що проводиться за результатами аналізу коефіцієнта вибуття, коефіцієнта оновлення та коефіцієнту приросту, оцінка яких надає можливість охарактеризувати рух основних засобів на підприємстві:

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів, відносять фондвіддачу, фондоозброєність, фондомісткість.

Водночас, відзначимо, що для забезпечення системного підходу доцільним, на нашу думку, є використання інтегрального показника ефективності використання основних засобів підприємства. Пропонуємо розрахувати його за формулою:

$$K_{int} = a_1 * K_{прд} + a_2 * F_{від} + a_3 * K_{рент} + a_4 * K_{авт}, \quad (1)$$

де a_1, a_2, a_3, a_4 – коефіцієнти вагомості, що встановлюються на сонові експертного оцінювання та можуть варіювати на різних підприємствах; $K_{прд}$ – коефіцієнт придатності; $F_{від}$ – фондвіддача; $K_{рент}$ – коефіцієнт рентабельності основних засобів; $K_{авт}$ – коефіцієнт автономії.

Вибір показників, що використовуються при розрахунку інтегрального індикатора, обумовлений наступним: коефіцієнт придатності є базовим показником стану основних засобів, що відображає можливість до їх використання у виробничо-господарських процесах. Фондовіддача характеризує доходність основних засобів підприємства і є ключовим показником ефективності їх використання. Коефіцієнт рентабельності основних засобів свідчить про рівень їх прибутковості для підприємства. Коефіцієнт автономії відображає фінансове забезпечення процесу відтворення та дотримання умови забезпечення фінансової стійкості підприємства у процесі фінансування його діяльності.

Таким чином, проведення аналізу ефективності використання основних засобів має базуватися на наукових засадах, відповідати вимогам системності та комплексності та проводитися у визначеній послідовності, що дозволить сформувати необхідну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.